

oranje
fonds

Herstel Dichtbij

20 observaties over startende zelfregie- en herstelinitiatieven

In 2022 is Thijs van den Enden (IPW) bij een kleine 20 zelfregie- en herstelorganisaties in het land op bezoek geweest. Op zogenaamde ‘onderzoeksbezoeken’ kreeg hij een beeld van hoe de organisaties werken en wat hun kernwaarden zijn. De observaties n.a.v. deze bezoeken zijn gebundeld in dit reflectiedocument, dat oorspronkelijk geschreven is voor de initiatieven zelf. Maar de observaties zijn breder bruikbaar.

1. *Jullie zijn zelfregie en herstel*

Jullie als initiatiefnemers zijn zelf het levende bewijs voor wat jullie uitdragen: dat je met je kwetsbaarheden heel veel kunt doen en bereiken. Dat je een centrum kunt runnen, mensen kunt aansturen en anderen kunt ondersteunen. En dat je in die rol nog steeds open kunt zijn over je eigen verhaal en je eigen kwetsbaarheid kunt tonen wanneer dat gepast is. Daarmee leven jullie je eigen boodschap voor. Het is niet te onderschatten hoe belangrijk dat is.

2. *Zelfregie- en herstelcentra zijn de mensen die er werken*

Jullie initiatieven zijn één met de mensen die er komen, werken en dingen doen. Alle nieuwe werknemers, vrijwilligers, deelnemers en bezoekers geven weer nieuwe kleuren aan de organisatie. Daar wordt niet alleen ruimte voor geboden, dat is zelfs expliciet de bedoeling. Houd je van schaken? Dan richt je toch een schaakclub op. Eén van jullie noemde het dan ook een ‘cliëntgestuurde organisatie’.

3. *De niet gesloten driehoek*

Er is sprake van verregaande wederkerigheid; iedereen op jullie centra betekent weer iets voor iemand anders. Bij het ene initiatief wordt iedereen die er binnen komt daarom vrijwilliger genoemd, bij een ander wordt daarom juist niemand vrijwilliger genoemd - want iedereen doet iets voor iemand anders. Hoe dan ook, niemand komt er alleen voor zichzelf. Een ‘niet gesloten driehoek’ noemde een van jullie het; iedereen betekent iets voor iemand anders.

4. *Voorbeeldsamenleving*

Bij zelfregie- en herstelcentra kan iedereen (zichzelf) zijn. Welke diagnoses, karaktertrekken of kledingstijl je ook hebt, iedereen is welkom en niemand wordt daar gek om aangekeken. Als er iets is wat de bezoekers/deelnemers me vertelden, was het wel dat ze bij jullie (zichzelf) konden zijn. Daarin fungeren jullie als mini-voorbeeld-samenlevingen. In de woorden van één van jullie: wij leven voor hoe je met mensen omgaat.

5. *Voor-voorliggende voorziening*

Niet zelden komen bij jullie dus mensen binnen die zich nergens anders welkom voelen. Die helemaal nergens anders meer binnen komen. Daar werken jullie zelf ook actief aan; als het nodig is trekken jullie iemand van straat, halen jullie iemand thuis op of nemen

oranje
fonds

jullie ook in het weekend de telefoon op. In dat opzicht zijn jullie een voor-voorliggende voorziening. Pas nadat iemand bij jullie gegroeid is, durft of kan diegene überhaupt weer bij een andere voorliggende voorziening terecht.

6. Ondersteuning door 'eerste onder gelijken'

Niemand is gelijk, maar iedereen is gelijkwaardig in jullie initiatieven. Toch zijn er wel degelijk mensen die verantwoordelijkheden hebben in het begeleiden van mensen of het leiden van groepen. Ervaringsdeskundigen kunnen bij uitstek die rol van 'eerste onder gelijken' vervullen. Anders dan bij veel formele organisaties is er daardoor geen ongelijkwaardige patiënt-cliëntrelatie. Of, zoals één van jullie het formuleerde: "Hulpverleners hebben vaak de neiging om zielige mensen te aaien. Dat doen wij niet. We steunen mensen zodat ze zichzelf kunnen helpen zoals wij ook onszelf en elkaar hebben geholpen en gesteund."

7. Zelfregie- en herstel vindt vaak plaats op industrieterreinen

Hoewel veel van jullie centra bruisende plekken zijn, is de locatie waar die plek staat dat vaak niet. Achteraf op een industrieterrein of in het pand bij een andere organisatie wiens logo groot op het raam staat. Een ding is zeker: je loopt nog niet snel *toevallig* bij een zelfregie- of herstelinitiatief binnen. Jullie merken daarnaast dat het op een eigen plek vaak makkelijker is om activiteiten te ontplooiën. Veel van jullie zijn dan ook op zoek naar een andere, eigen, grotere of zichtbaardere locatie.

8. Momentum

Naast individuele mensen ondersteunen, willen jullie ook de samenleving veranderen. Hier lijkt momentum voor te zijn; de aandacht voor zelfregie- en herstel in verschillende gemeenten groeit. Maar daarmee komen er ook kapers op de kust. Grote organisaties of GGZ-instellingen die met jullie woorden niet de goede dingen doen. Een groot risico voor de beweging, dat onderkennen jullie allemaal. Maar ook een compliment. Want ineens wil iedereen zijn wat jullie zijn, hebben wat jullie hebben. Zelfregie- en herstel zelf staat steeds minder ter discussie. Wie dat oprecht kan bieden des te meer.

9. Voor de tiende keer je verhaal doen

Ondanks het momentum moeten jullie toch nog heel vaak uitleggen wat jullie doen. Waarin jullie verschillen van een buurthuis? Waarom kan de welzijnsstichting niet wat jullie doen? Zoals een inwoner die bij het tiende loket weer zijn verhaal moet doen, worden jullie ook gedwongen in herhaling te vallen. Mensen langs laten komen lijkt de beste strategie. Maar hoe zorgen we ervoor dat ze over 10 jaar aan de welzijnsstichting vragen: 'Waarom kan het zelfregiecentrum dat niet doen?'

10. Je kunt het niet alleen

Hoewel sommigen van jullie de hoop al hebben opgegeven dat de GGZ echt veranderd kan worden, hebben jullie toch allemaal het streven de maatschappij en de kijk op

oranje
fonds

(psychische) kwetsbaarheid te veranderen. Dat kunnen jullie niet alleen. Dus moet jullie gedachtengoed ook bij andere partijen, die het weliswaar niet echt zelf kunnen 'doen', tussen de oren komen. Al is het maar zodat ze naar jullie doorverwijzen. De beweging opschalen moet dus met het netwerk. Daarom geven jullie ook overal en nergens voorlichtingsbijeenkomsten, trainingen en praatjes. Nog veel te vaak gratis.

11. Taal ligt erg gevoelig...

De zelfregie- en herstelbeweging heeft een flinke historie, met ook veel strijd over 'wat is het wel en wat is het niet?' Een strijd die nog niet beslecht is, en die zich onder andere uit in een terminologiepurisme. Herstelgericht werken is iets anders dan herstelondersteunend werken, een ervaringswerker is iets anders dan een ervaringsdeskundige en voor velen van jullie is werken met 'doelen' uit den boze.

12. ... maar wordt ook creatief gebruikt

In tegenstelling tot de precisie in terminologie, wordt er juist wel heel vrij omgesprongen met taal als het gaat om de benamingen van jullie activiteiten. Wandelgroep 'Wandelende Takken', reparatiedienst 'Het zal werken!' en een leesclub met de naam 'Mad Studies'. Ook niet verwonderlijk gezien de creatieve namen die jullie initiatieven zelf al hebben; van Stjoer tot Huize Fluitenkruid.

13. Voor elk aanbodje een ander potje

Jullie creativiteit uit zich ook in de manieren van financieren. Er is overduidelijk niet één manier waarop zelfregie- en herstelcentra worden gefinancierd. Als voorliggende voorziening, voor dagbesteding of cliëntondersteuning, uit MOBW-gelden, afroming van een grotere organisatie of in onderaannemerschap, via fondsen, giften en rotary's en een enkele keer zelfs vanuit de zorgverzekeraar. Wat wordt het financieringsmodel van de zelfregie- en herstelcentra in de toekomst?

14. Meebewegen met het systeem

Soms moet je pragmatisch zijn om die financiering georganiseerd te krijgen. Maar hoever ga je hierin? Is het oké om dagbesteding genoemd te worden als je daardoor structureel geld krijgt? Wil je preventie zijn, of eenzaamheidsbestrijding? Wil je wel als onderaannemer werken? Die strategische keuzes maken jullie allemaal anders.

15. Grote afhankelijkheid van personen

Regelmatig hangt de financiering af van een ambtenaar die in jullie aanpak gelooft en ergens een potje vrij heeft gemaakt. Hetzelfde geldt soms zelfs binnen de organisatie. Dat levert, zeker bij startende initiatieven, regelmatig problemen op bij wisselingen. Was je eerst het paradepaardje, moet je nu ineens een businesscase aanleveren om je waarde te onderbouwen.

oranje
fonds

16. Voor iedereen – maar toch met focus

Jullie zijn er voor iedereen. Het formuleren van een ‘doelgroep’ is niet voor iedereen een doenbare opgave. Desalniettemin zijn er wel duidelijk gebieden waarop jullie specifiek toegevoegde waarde zien. Preventief, voor mensen die op wachtlijsten staan of die nog niet in zorg zitten en daar door jullie ook niet in komen. Naast behandeling, zodat die effectiever is of afgeschaald kan worden. Of als nazorg na behandeling, waardoor mensen weer in het dagelijkse leven kunnen landen. Bijzondere vermelding verdient de ‘doelgroep’ zorgmedewerkers, die na hun burn-out niet alleen bij jullie herstellen, maar de opgedane kennis ook weer meenemen naar hun eigen werkpraktijk.

17. Kritischer op jezelf dan op anderen...

Jullie zijn er ontzettend goed in om te benoemen wat jullie nog niet goed doen. Welke groepen jullie nog niet bereiken. Of jullie als beweging niet te veel een eliteclub worden voor de makkelijke gevallen. Wat er niet goed van de grond is gekomen. Dat is heel eerlijk, maar ook een risico in overleggen met bijvoorbeeld een financier. Durf je ervoor te staan dat jullie de goede dingen doen, en dat dat meer waard is dan een vrijwilligersvergoeding?

18. ... of kritischer op anderen dan op jezelf?

Tegelijkertijd zijn jullie ook ontzettend kritisch op anderen. Niet in de laatste plaats op de GGZ en andere grote formele organisaties, die jullie op allerlei manieren zouden willen hervormen. Maar ook op andere zelfregie- en herstelinitiatieven of op de beweging als geheel. Juist omdat er zoveel persoonlijke ervaring en visie in jullie initiatieven ligt, zijn de keuzes van anderen soms lastig te begrijpen. De komende jaren is het de kunst te zien wat jullie verbindt, zonder over de verschillen heen te walsen.

19. Zelfregie- en herstel binnen een grotere organisatie

Een van de meest prangende vragen hierin is: kan een zelfregie- of herstelinitiatief bestaan binnen een grotere formele (GGZ-)organisatie? Alleen als die organisatie echt de vrijheid en ruimte biedt aan de ervaringsdeskundigen om het zo in te richten als zij denken dat nodig is. In veel gevallen zien we ongewenste bemoeienis met organisatie, activiteiten of richtlijnen. De vraag om ruimte moeten we dus eigenlijk omdraaien: welke voordelen brengt de grotere organisatie met zich mee? En weegt de bemoeienis, die er altijd tot op zekere hoogte zal zijn, op tegen die voordelen?

20. Wie hoort erbij?

De grote vraag van de komende jaren lijkt te zijn: wie zijn we als beweging en wie hoort erbij? Kan een zelfregiecentrum (alleen) op indicatie werken? Moet je juist (strategisch) samenwerken met de GGZ of moeten we daar expliciet van wegblijven? En: hoe sluit je überhaupt organisaties uit als inclusieve beweging?